

Društvena stratifikacija u Republici Hrvatskoj i usporedba s Europskom Unijom

Maslač, Nikolina

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:705440>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-10**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma
«Dr. Mijo Mirković»

NIKOLINA MASLAĆ

**DRUŠTVENA STRATIFIKACIJA U REPUBLICI
HRVATSKOJ I USPOREDBA S EUROPSKOM
UNIJOM**

Završni rad

Pula, 2019.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma
«Dr. Mijo Mirković»

NIKOLINA MASLAĆ

**DRUŠTVENA STRATIFIKACIJA U REPUBLICI
HRVATSKOJ I USPOREDBA S EUROPSKOM
UNIJOM**

Završni rad

JMBAG: 0303052457, redovni student

Studijski smjer: Poslovna informatika

Predmet: Ekonomska sociologija

Znanstveno područje: Društvene znanosti

Znanstveno polje: Ekonomija

Znanstvena grana: Opća ekonomija

Mentor: prof.dr.sc. Saša Stjepanović

Pula, rujan 2019.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani _____, kandidat za prvostupnika ekonomije/poslovne ekonomije, smjera _____ ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli, _____, _____ godine

IZJAVA
o korištenju autorskog djela

Ja, _____ dajem odobrenje Sveučilištu
Jurja Dobrile

u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom

_____ koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____ (datum)

Potpis

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. POJAM DRUŠTVENE STRATIFIKACIJE	2
2.1. Glavni sustavi stratifikacije	3
2.1.1. Ropstvo	3
2.1.2. Kaste	4
2.1.4. Klasni sustav	4
3. TEORIJE STRATIFIKACIJE	6
3.1. Funkcionalistička teorija	6
3.2. Marksistička teorija	7
3.3. Weberovo gledište	8
4. DRUŠTVENA STRATIFIKACIJA U REPUBLICI HRVATSKOJ	9
5. SLIKA HRVATSKOG DRUŠTVA	10
5.1. Slojevi i podslojevi hrvatskog društva	11
5.1.1. Vladajuća politička i gospodarska elita	13
5.1.2. Degradacija srednjih društvenih slojeva	14
5.1.3. Niži društveni sloj	15
6. NEJEDNAKOSTI U REPUBLICI HRVATSKOJ	16
6.1. Ekonomske nejednakosti	16
6.2. Socijalne nejednakosti	18
6.3. Zdravstvene nejednakosti	20
7. USPOREDBA NEJEDNAKOSTI U REPUBLICI HRVATSKOJ I EUROPSKOJ UNIJI	23
8. ZAKLJUČAK	27
9. LITERATURA	28
10. POPIS SLIKA, TABLICA I GRAFIKONA	29
11. SAŽETAK	30
12. SUMMARY	31

1. UVOD

Danas se, u 21. stoljeću, posebice nakon velike gospodarske krize na široka vrata vratilo pitanje o nejednakosti u društvu; ekonomskoj, socijalnoj, pravnoj i zdravstvenoj nejednakosti itd. Pitanje je opće strukturirane društvene nejednakosti ne samo problem današnjice, nego je ono sveprisutno te se provlačilo kroz povijest. Također, brojni su ekonomisti i sociolozi dali svoj doprinos shvaćanju i predlaganju rješenja tog problema.

Nejednakost je danas u društvenom položaju surova stvarnost u kojoj svaka osoba, da bi koegzistirala i živila dostojan život u zajednici, ostvarivala i zadovoljavala potrebe Maslowljeve piramide, mora premostiti i dati svoj obol minimizaciji istog. Nadalje, na položaj društvenih skupina unutar društvene ljestvice i jedan od uzroka nejednakosti jest ekonomija, odnosno tržište. Upravo tržište, kao vrlo suptilan društveni odnos, tijekom duge povijesti ljudskog društva pokazuje nejednakosti pozicija kako pojedinaca, tako i skupina u društvu, a iz čega su se dalje izgrađivali odnosi dominacije i podčinjenosti. Stoga se ekonomija može uzeti, ne samo kao područje susreta, već i kao područje razilaženja i dijeljenja među ljudima (Šundalić, 2011., str. 89). Tržišni sustavi, poput kapitalizma ili pak socijalizma koji svojom politikom nije uspio stvoriti egalitarno društvo, nisu uspjeli stvoriti uvjete za društvo potpune jednakosti. Suprotno tome, uzrokovali su produbljivanje nejednakosti u društvu. Uz prethodno je navedeni pojam nejednakosti u društvu usko povezan i pojam društvene stratifikacije koja se pak odnosi na prisutnost društvenih skupina hijerarhijski rangiranih prema razlikama u ugledu, bogatstvu i moći. Dakle, ovaj se rad bavi problematikom društvene nejednakosti i stratifikacije s naglaskom na isto u Republici Hrvatskoj. Pred toga, analizirat će se i usporediti stanje društvene stratifikacije Republike Hrvatske s društvenom stratifikacijom u Europskoj uniji što je ujedno i cilj predmetnog rada. Nadalje, završni je rad, uz uvod i zaključak sačinjen od sedam poglavlja. U prvome se dijelu rada objašnjava pojam društvene stratifikacije, navode se glavni sustavi proizašli iz iste te teorije stratifikacije koje su dali značajni ekonomisti i sociolozi. Drugi se dio rada odnosi na klasifikaciju društva u Hrvatskoj te na ekonomske, socijalne i zdravstvene nejednakosti koje utječu na stratifikacijski sustav. Potom, u zadnjem trećem dijelu rada usporedit će se društvena stratifikacije Republike Hrvatske s istom u Europskoj uniji.

Ovaj se završni rad bavi proučavanjem i istraživanjem podataka, prvenstveno internetskih stranica zbog nedostatka pisane literature koja se bavi zadanom problematikom. Metodologija se znanstveno-istraživačkog rada temelji na metodama analize i sinteze te metodama komparacije i deskripcije.

2. POJAM DRUŠTVENE STRATIFIKACIJE

Ekonomska sociologija i stratifikacija dva su usko povezana područja, koreliraju jedan s drugim, a također, u nekim se mjestima i podudaraju. Obje se sfere zanimaju za temu životnih stilova te za njihovu vezu s načinom djelovanja u ekonomiji. No, od samih početaka u sociologiji, stratifikacija i ekonomska sociologija bile su tretirane kao dvije različite podgrane (Swedberg, 2006., str. 287.). Promatrajući sa čistog sociološkog aspekta, nejednakosti su u društvu i različitost pojedinca u društvenom sustavu najbitnija tema tog područja. Na ljudske nejednakosti utječu razni indikatori, poput spola, rase, pripadnosti određenom narodu ili pak urođeni talent. Prethodno navedeni faktori ubrajaju se u takozvane urođene, prirodne nejednakosti dok s druge strane, danas je sve veći naglasak u nejednakostima po statusnom obrazovanju, zanimanju te dohocima. Upravo po ovim faktorima, u nastavku rada bit će uspostavljena analiza usporedbe društvene stratifikacije u Republici Hrvatskoj i Europskoj uniji. Nadalje, nejednakosti se u društvu temelje i na povlasticama koje ljudi imaju u odnosu na druge, poput moći, ugleda i bogatstva. Poznati je sociolog, Michael Haralambos razlikovao društvenu nejednakost koja pak utvrđuje postojanost različitih formi nejednakosti (prema spolu, nacionalnosti, ekonomskom statusu itd.) i poseban oblik nejednakosti u društvu, društvenu stratifikaciju. Pod tim se posebnim oblikom podrazumijeva prisutnost hijerarhijski postavljenih društvenih skupina koje se razlikuju prema bogatstvu koje posjeduju. Osim bogatstva, faktori su još ugled ili prestiž te moć. Dakle, osobe koje se smatraju pripadnicima određene skupine ili sloja imat će određenu svijest o zajedničkim interesima i identitetu. Osim toga, imat će i razvijati sličan ili približan životni stil prema kojemu će diferencirati od drugih skupina u društvenom poretku. Društvena stratifikacija podrazumijeva diferencijaciju stanovništva u hijerarhijski postavljene klase i ogleda se u postojanju viših i nižih slojeva. Ona označava i sustav strukturirane društvene nejednakosti koja nije slučajna, nego se raspoređuje prema utvrđenom obrascu. Također, stalna je te u

određenoj mjeri i društveno opravdana upravo zbog različitosti pojedinaca. Bilo kojim načinom promatranja i definiranja, društvena je stratifikacija neizbježan sustav vrijednosti uvriježen u društvo još od davnina. Tako su se tijekom povijesti mijenjale forme i načini prema kojima se stvarala stratifikacija. S jedne strane, u doba su europskog i američkog robovlasništva postojali robovi i oni slobodni. Nadalje, u razdoblju europskog feudalizma društveni su poredak činili staleži, odnosno kmetstvo, plemstvo i svećenstvo, a s pojavom industrijske revolucije javljaju se klase. S druge pak strane, u Indiji su društveni sustav sačinjavale kaste.¹ Postoje otvoreni i zatvoreni sustavi stratifikacije od kojih prvi podrazumijeva visok stupanj društvene mobilnosti, a drugi malu mogućnost za isto. Društvena mobilnost označava mogućnost prelaska iz jedne društvene skupine u drugu. Također, u zatvorenom je sustavu društvo izuzetno hijerarhizirano u kojem ne postoji mogućnost prelaska u druge klase.

2.1. Glavni sustavi stratifikacije

Tokom povijesti razmjenjivali su se različiti sustavi, oblici i forme stratifikacije, a sve u skladu s načinima njihova stvaranja. Kao jedan od uzroka brojnih sustava možemo navesti i različitosti prema kojima su društva pokušavala kontrolirati nejednakosti. U sociologiji se kao osnovni tipovi stratifikacijskih sustava smatraju kastinski, staleški i klasni sustav, a razlika među njima proizlazi iz stupnja njihove otvorenosti. Otvorenost se jednostavno poima kao mogućnost prelaska iz jednog stratifikacijskog sloja u drugi unutar sustava.

2.1.1. Ropstvo

Prvi je i najekstremniji oblik društvenog uređenja ropstvo. Takav klasni i izrabljivački društveni poredak predstavlja sustav u kojem pojedinci raspolažu drugima kao svojim vlasništvom. De facto, u ropstvu se prema nekim skupinama i pojedincima odnosilo kao da su stvari kojima njihov vlasnik može raspolagati kako im se prohtije. Tijekom povijesti sustav je robovlasništva imao različite oblike. Tako su u npr. u staroj Grčkoj ili Rimu robovi mogli biti oslobođeni, de facto ako su bili zatočeni u bitkama. Nadalje, svaki gospodar je imao svog roba koje je bio vezan samo za njega. Navedeni se oblik društvenog uređenja naziva patrijarhalnim. U tipičnim robovlasničkim sustavima, poput egipatskog ili zapadnog, koji se primjenjivao i u Južnoj i u Sjevernoj Americi, nije

¹ Kaste su društvene skupine čija se razlika temelji na vjerskoj i nasljednoj osnovi. Među njima nisu poželjni dodiri i kao takve su zatvorene društvene skupine.

bilo mogućnosti promjene statusa roba te se taj odnos sa generacije na generaciju nasljeđivao. Zbog dubokih korijena odavna usječenih u svijest pojedinaca dotični oblik strukturiranja društva i danas je prisutan. Iako je robovlasništvo danas kazneno djelo u svim državama svijeta, procjenjuje se kako u svijetu postoji između 12 i 30 milijuna robova.

2.1.2. Kaste

Stratifikacijski sustav koji je povezan s hinduističkom religijom jest kaste. Prema tome sustavu razlikuju se četiri skupine u društvu (vaišije, brahmani, kšatrije i sudre). Osim navedenih, u sustav se ubraja još nekolicina "nedodirljivih" kasti. Pripadnost kasti se nasljeđivala, a miješanje je među kastama bilo strogo zabranjeno. Ponekad se pojam kasti upotrebljava za sustave prema kojima ne postoji mogućnost miješanja rasa ili pak posebnih skupina društva. No, s porastom urbaniziranosti i mobilnosti, sveopćeg napretka modernog društva, sustavi se kasta, a i ropstva pokušavaju iskorijeniti. Također smatrani su kao atavizam kojemu nema mjesta u današnjem svijetu. Nažalost, sustav kasti, iako podosta promijenjen, i dalje je obrazac ponašanja za određena društva.

2.1.3. Sustav staleža

Stalež se definira kao društveni sloj koji se zasniva na ugledu i časti. Taj je oblik društvene stratifikacije bio tipičan za razdoblje feudalizma u Europi, a ideologija staleža potječe od ideje da pripadnost staležu određuju vrline poput mudrosti, marljivosti i ratničke odnosno tjelesne spreme. Dakle ovakvo se strukturirano socijalno uređenje sastojalo od plemstva, svećenstva, kmetova i građana. Kao i u kastinskom, u staleškom su sustavu postojale oštre razlike i barijere među pojedinim staležima. Strogi sustav pravila propisivao je ekonomske dužnosti, politička prava i društvene norme koje su se razlikovale za pojedine staleže.

2.1.4. Klasni sustav

Društvene su klase počivale na stečenome statusu, a njihovo tumačenje i analiziranje traje još od razdoblja stare Grčke. S druge strane, moderna analiza klasa započinje s ekonomskom teorijom A. Smitha i D. Ricarda. Brojni su ekonomisti izražavali zainteresiranost za društvenu stratifikaciju posebice zbog promjena u ekonomskom okruženju, odnosno gašenjem poljoprivredne proizvodnje i prelaskom u brze i rastuće

industrije. Ekspanzija tržišta, inovacije u tehnologiji proizvodnje i ubrzana industrijalizacija značajno su promijenile tradicionalnu sliku društva, a nove klase, radnička i kapitalistička obilježile su daljnji razvoj društvenih odnosa (Šundalić, Op. cit., str. 91). U klasnome se sustavu pojedinci razlikuju temeljem raspodjele moći i bogatstva pa se tako razlikuju donje, srednje i gornje klase. Brojni su ekonomisti definirali klase prema vlastitim stajalištima i usvojenim različitim kriterijima društvenog sustava. Tako primjerice Marx definira klase na temelju vlasništva i rada te moći koja iz njih proizlazi, a Weber pak u obzir uzima ekonomske razlike i društveni status, odnosno ugled pojedinca u društvu. Iz Weberova tumačenja proizlaze četiri klase: vlasnička, intelektualna i menadžerska klasa, tradicionalna sitna buržoazija i radnička klasa. John Goldthorpe dao je klasifikaciju koja se naziva socioekonomskom, a korijen vuče iz korelacije uvjeta i odnosa zapošljavanja u društvu.

Tablica 1. Klase prema Goldthorpeu

USLUŽNA KLASA	<ul style="list-style-type: none"> - Menadžeri u velikim tvrtkama, stručnjaci i ravnatelji te dužnosnici višeg ranga - Menadžeri u manjim tvrtkama, tehničari, nadzornici nemanualnih radnika, stručnjaci te dužnosnici nižeg ranga
POSREDNIČKA KLASA	<ul style="list-style-type: none"> - Nemanualni radnici u trgovini i upravi - Zaposleni u uslužnim djelatnostima - Obrtnici i vlasnici koji imaju zaposlenike - Obrtnici i vlasnici bez zaposlenika - Poljoprivrednici, samozaposleni ribari - Tehničari nižeg ranga
RADNIČKA KLASA	<ul style="list-style-type: none"> - Kvalificirani manualni radnici - Polukvalificirani i nekvalificirani radnici - Poljoprivredni radnici

Izvor: Izradila autorica prema: Šundalić A., Sociologija, Udžbenik sociologije za ekonomiste, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Ekonomski fakultet u Osijeku, Grafika d.o.o., Osijek, 2011., str. 92.

Ralf Dahrendorh pak klasu promatra kao konfliktnu grupu vođenu interesom za postizanjem određenog položaja iz koje proizlazi autoritet. Smatrao je da upravo taj autoritet omogućuje "eliti", tj. vladajućoj klasi dominaciju i superioran položaj nad podčinjenim klasama. Prema sociologu Peteru Bergeru, borba za mjesto na društvenoj je ljestvici u klasnom sustavu neprekidna i s godinama ne jenjava. Razlog

tome je taj što svaki pojedinac u društvu za sebe želi što veći ugled, moć i privilegiju nad ostalima. No, postoje i sociolozi poput Talcota Parsonsa koji klase smatra dijelom daleke prošlosti. Tumačenje je klasa i društvene stratifikacije postalo jedno od glavnih socioloških, a uz to i ekonomskih tema i prijepora dvadesetog stoljeća.

3. TEORIJE STRATIFIKACIJE

Iako su tijekom povijesti bile uspostavljene brojne forme i varijacije u uspostavljanju klasa, dvije najutjecajnije teorijske orijentacije su funkcionalizam i marksizam. Uz prethodno navedene teorije analizirat će se i Weberovo stajalište društvene stratifikacije.

3.1. Funkcionalistička teorija

Funkcionalizam predstavlja nužnost određenog stupnja reda i stabilnosti, a proučava funkciju stratifikacije i njen prilog održavanju dobrobiti i stabilnosti društva. Funkcionalisti (Talcott Parsons, Kingsley Davis i Wilbert Moore) pretpostavljaju da postoje temeljne potrebe i funkcionalni preduvjeti kojima treba udovoljiti da bi društvo preživjelo. Odnosno, polaze od pretpostavke da dijelovi društva čine integralnu cjelinu te smatraju kako je određeni stupanj reda i stabilnosti ključan za normalno funkcioniranje društvenog sustava. Društvena je stratifikacija neminovna kako bi doprinijela održavanju i dobrobiti društva. Prema funkcionalističkom je poimanju društvo živi organizam čija je zadaća ispunjavanje određenih funkcija. Sudionici, odnosno članovi se tog organizma zajedno sa svojim sposobnostima, kvalitetama i talentima predodređuju na različite položaje kako bi obavljali potrebite društvene funkcije. Upravo iz tog razloga "vrijednost" određenih društvenih položaja tj. pozicija nije identična, razlikuje se. Stoga su pojedinci nagrađivani sukladno njihovom položaju i važnosti koje ono nosi sa sobom. Prema pripadnicima funkcionalističke teorije, društvena je stratifikacija neophodna, jer u suprotnome pojedinci ne bi imali motiva popunjavati i ispunjavati funkcije bi ljudi bili motivirani popuniti važne funkcije. Dakle, visoke funkcije zaslužuju i visoke nagrade. Međutim, ponekad je društvo kruto stratificirano i ne postoji pravovaljana raspodjela položaja prema funkciji koju treba obaviti. Ukoliko dođe do takve situacije, pojedinci, posebice pripadnici nižih klasnih pozicija, bit će demotivirani razvijati talente koji ga diferenciraju od ostalih. U konačnici

je društveni poredak oslabljen, za sobom povlači netrpeljivost pripadnika i smanjuje potencijal za društvenu solidarnost. Misao vodilja predmetne teorije ogleda se u promatranju odnosa suradnje i međusobne zavisnosti između različitih skupina u društvu. Takav način promatranja društva u globalu ima veliku značajnost jer niti jedna skupina u društvu nije samodostatna i ne može udovoljiti potrebama i dobrobiti svih pripadnika. S brojnim prednostima poimanja društvene stratifikacije, funkcionalistička koncepcija ne objašnjava istu sa nasljednim statusom. Prema kritičarima funkcionalne koncepcije stratifikacije uloga je stratifikacije održavanje pojedinaca na mjestima, odnosno slojevima na kojima su bili njihovi preci. Takvo je stajalište disfunkcionalno i ne drži vodu iz tog razloga što ne potiče raspodjelu uloga prema zaslugama. Poznati američki sociolog Talcott Parsons živio je u uvjerenju da se stabilnost, suradnja i red u društvu zasnivaju na općem sporazumu pojedinaca nekog društva o tome što je vrijedno i dobro. Prema njegovim riječima, stratifikacija je rangiranje jedinica u nekom društvenom poretku, a sve u skladu sa izgrađenim ispravnim i prikladnim zajedničkim sustavom vrijednosti koji je u konačnici prihvaćen. Parsons shvaća društvenu stratifikaciju kao neizbježnu i funkcionalnu za društvo jer je izvedena iz zajedničkih vrijednosti društvenih sustava te služi integraciji različitih skupina u društvu. Nadalje, Davis i Moore vjeruju u postojanost određenih funkcionalnih preduvjeta koje treba udovoljiti da bi se sustav održao i nesmetano funkcionirao.

3.2. Marksistička teorija

Glede društvene stratifikacije, marksistička je koncepcija radikalna alternativa funkcionalističkom poimanju. Za marksiste stratifikacija predstavlja strukturu koja ne integrira društvo, nego suprotno, ona ga razdvaja. Također, na stratifikaciju gledaju kao na mehanizam kojim jedni iskorištavaju druge, a ne kao sredstvo ostvarivanja i unapređivanja zajedničkih ciljeva te uspostavljanja pravednog društvenog sustava. Pripadnici ove teorije usredotočuju se na društvene slojeve, a ne na društvenu nejednakost općenito. Marxova definicija klase primarno je ekonomske naravi jer svoje uporište ima u odnosu prema vlasništvu i radu, te moći i podčinjenosti koje iz toga proizlaze. Stoga je njegova klasna podjela kapitalističkog društva završavala na

sukobu između vladajuće, vlasničke klase buržoazije² i proletarijata³, podčinjene radničke klase (Šundalić, Op.cit., str. 91). Prema Marxu, stupanj je posjedovanja faktora za proizvodnju ključni kriterij prema kojima se određuju klase. Upravo oni koji posjeduju taj kriterij nazivaju se "vladajućom klasom", tj. buržoazijom, klasom koja raspolaže sredstvima i moći te izrabljuje podčinjenu klasu. Kao što pretpostavka kapitalističkog sustava kaže; moć vladajućih proizlazi iz kapitala. Dakle, moć vladajuće klase proizlazi iz njezina stupnja vlasništva i kontrole nad čimbenicima proizvodnje. Privatno vlasništvo i višak bogatstva osnova su za razvoj klasnih društava. Koliku je god pažnju posvetio razlučivanju sukoba između buržoazije i proletarijata, Marx nije uzimao u obzir klasne slojeve kao što su zemljoposjednici i seljaci. U konačnici ti su slojevi bili začetnici "proleterskih revolucija". Prema ovoj teoriji postoji ograničena količina moći u društvu koju može održati samo jedna osoba ili grupa u isto vrijeme. Te su grupe vlasničke i radničke klase. Marksisti tvrde da vladajuća klasa koristi svoju moć kako bi socijalizirala radničku klasu u svoju korist. To je poznato kao "lažna svijest", budući da radnička klasa ne shvaća da su prihvatili ideologiju vladajuće klase kao svoju. Na taj način radnička klasa dopušta da vrijednosti i moral vladajuće klase budu univerzalno prihvaćeni u društvu, tj. osigurava da vladajuća klasa zadrži moć. S marksističkog stajališta, uporaba moći da bi se izrabljivalo druge definirana je kao prisila.

Marksistička je koncepcija društvene stratifikacije bila vrlo utjecajna kako u sociologiji, tako i u ekonomiji i politici. Naposljetku, ta je koncepcija pobliže prikazala kako se društveni status mijenja sukladno promjenama u ekonomskim odnosima.

3.3. Weberovo gledište

Max Weber je, za razliku od svojih kolega, ponudio bitno drukčiju i složeniju varijaciju uspostavljanja klasa u društvu. Tako ista ovisi o tri društvena faktora:

- Politički status ili moć;

² Buržoazija je jedna od klasa po kojima se obično dijeli kapitalističko društvo, prema nekim školama Zapadne ekonomske misli, posebice marksizma. Izraz se prvotno odnosio na stanovnike podgrađa - burga koji su bili sastavni dijelovi srednjovjekovnih gradova - kad su se oni počeli širiti izvan gradskih zidina

³ Proleterijat (lat. proletarius siromašan građanin s mnogo djece) je izvorno naziv za najsiromašnije pripadnike rimskog društva, tj. sve one osobe koje nisu imale nikakve imovine, a bile su popisivane samo po tome što su imale ili su mogle imati proles, tj. djecu, naraštaj. U marksističkoj ideologiji označava potlačenu društvenu klasu u kapitalizmu, odnosno pojedince i društvene grupe koji nemaju vlastitih sredstava za proizvodnju te su za život prisiljeni zarađivati isključivo od svog rada.

- Ekonomski status ili bogatstvo, te
- Socijalni status, odnosno prestiž.

Tako pojedince određenih društvenih skupina možemo grupirati na temelju svih kriterija. Dakle, netko ne mora biti suviše bogat da bi imao prestiž u društvu, ili može biti "financijski potkovan", a ne imati društveni prestiž ili pak političku moć. Na primjer, renomirani umjetnik ima dobar društveni status, ali je njegov ekonomski status nizak. Prethodno navedeni kriteriji se isprepliću na raznolike načine. Nadalje, Weber razlikuje četiri klasne skupine, a to su:

1. posjednička gornja klasa;
2. "bijeli ovratnici";
3. sitna buržoazija;
4. klasa manualnih ranika.

Prema njegovu mišljenju, klasa se definira kao skupina pojedinaca koji imaju sličan položaj na tržištu i tako dobivaju slične ekonomske nagrade. Dakle, prema Weberu pojam se klasne pripadnosti promijenio. Odnosno, klasnu grupu/skupinu čine pojedinci sa sličnim socijalnim predispozicijama, dok se na primjer faktor kao što je životni stil rabio za određivanje statusne grupe, ne uzimajući u obzir klasnu pripadnost. Određivanje statusa proizlazi iz stupnja moći, odnosno prestiža pojedinca te čini osnovu za uspostavljanje društvenih skupina iz zajedničkih interesa i identiteta. Posljedično jednaka klasna situacija ne pripada nužno istoj statusnoj skupini.

4. DRUŠTVENA STRATIFIKACIJA U REPUBLICI HRVATSKOJ

U posljednjih je dvadesetak godina hrvatsko društvo prošlo kroz velike i turbulentne promjene. De facto, raspad socijalizma i transformacija u ekonomiju kapitala, prijelaz na sustav političke demokracije te u konačnici rat značajno su promijenili vrijednosne orijentacije hrvatskog društva. Neminovno, prijelaz je iz jednog u drugi društveni sustav utjecao na sustav formiranja društvene stratifikacije. Prema istraživanjima iz osamdesetih godina, u Hrvatskoj je uspostavljena posebna forma mobilnosti i stratifikacije sa značajnom ulogom političkog sistema. Faktori koje se odnose na strukturiranje su obrazovanje, podjela rada te pozicija u političkom sistemu pri čemu ključnu ulogu nosi privatno vlasništvo. Prijelaz iz socijalizma u kapitalni sustav

tržišne ekonomije doveo je do ograničavanja privatnog vlasništva pa je jedini kanal socijalne mobilnosti bilo obrazovanje. Dakle, rezultat promijene glavnih regulativnih mehanizma u društvu doveo je do slabljenja utjecaja političkog podsistema, a jačanja uloge privatnog vlasništva. No, u konačnici, pitanje je jesu li te prekretnice u, ne tako dalekoj hrvatskoj povijesti, promijenile društvenu strukturu i vrijednosne orijentacije društvenih grupa? Jesu li produbile stupanj društvenih nejednakosti, povećale siromaštvo ili pak stvorile nove slojeve u društvenom sustavu? Prethodno su navedene promjene zasigurno utjecale na promjene u društvenoj stratifikaciji, no odgovor na pitanje u kojoj mjeri i u kojem se smjeru sustav društvene stratifikacije, odnosno mobilnosti uistinu promijenio je i dan danas nepotpun i nerazriješen. Razlog je tome izostanak longitudinalnih istraživanja i zanemarivanje šire analize društvene stratifikacije u hrvatskoj sociološkoj zajednici. Međutim, Institut za društvena istraživanja u Zagrebu proveo je projekt pod nazivom "Stratifikacija i vrijednosne orijentacije u hrvatskom društvu" o kojemu pak nema dostupnih rezultata.

5. SLIKA HRVATSKOG DRUŠTVA

Hrvatsko se društvo u posljednjem desetljeću 20. stoljeća suočilo s dubokim promjenama i transformacijama u gotovo svim sferama društvenog života. Kao što je u prethodnom poglavlju navedeno, dva su temeljna uzroka promjene društvenog uređenja. Prvi je krah i raspad socijalizma, započinjanje procesa osamostaljenja Hrvatske te brutalan ratni sukob – Domovinski rat. Domovinski je rat, pored ogromnih materijalnih razaranja i ljudskih gubitaka prouzročio velike političke ali i socijalne poremećaje za tadašnje društvo. Upravo te turbulencije odredile su razvoj društva kakvog danas poznajemo. Fenomen koji duže vrijeme privlači pozornost javnosti, a u koji imamo vrlo malo preciznijih uvida, jest problem novog socijalnog raslojavanja ili stratificiranja hrvatskog društva, uz što ide i velika preraspodjela društvenog bogatstva, društvene moći i ugleda. Govori se i o sve masovnijem siromaštvu koje pogađa određene slojeve građanstva (Malenica, 2007., str. 116.). Do sada se o stratifikaciji hrvatskog društva govorilo i raspravljalo isključivo temeljem načina života kakvog imaju stanovnici, razini i stupnju siromaštva, broju nezaposlenih te visini plaća. Iako ovi podaci nisu ni u najmanjoj mjeri zanemarljivi, istraživanja o tome kakva je stratifikacije hrvatskog društva, kolika je proširenost siromaštva i nejednakost u

društvu ne mogu se isključivo i samo temeljiti na podacima o visini plaća u svim sektorima.

Međutim, s obzirom na nedostatak podatka o drugim faktorima, analiza stratifikacije društva u Hrvatskoj bit će pojašnjena pomoću prethodno navedenih indikatora. Postoje različite razmišlja i stajališta o tome kakva je stratifikacija u hrvatskom društvu, koja se njezina obilježja, ali isto tako i o glavnim slojevima od kojih je sačinjena. Tako ista navode da se društvo podijelilo na malobrojnu elitu bogatih i moćnih te na veliku većinu siromašnih. Nestao je srednji sloj, a rad medicinskih, obrazovnih i inih institucija bitno je podcijenjen. Naime, nastanak je nove stratifikacije društva u Hrvatskoj popraćen pojavom uzlazne i silazne pokretljivosti kao i unutargeneracijske i međugeneracijske pokretljivosti. Dakako sve je to utjecalo na oblikovanje strukture hrvatskog društva, no sve dok ne bude provedeno temeljno i sveobuhvatno iskustveno istraživanje o karakteru i obilježjima socijalne stratifikacije hrvatskog društva te o tendencijama u njezinu razvoju, bit ćemo prisiljeni oslanjati se na parcijalne uvide ili na vlastitu "sociološku imaginaciju" (ibidem, str. 119.)

5.1. Slojevi i podslojevi hrvatskog društva

U socijalističkom razdoblju Hrvatske, prilikom analize društvenog sustava, glavno je pitanje bilo treba li primijeniti marksističku ili pak funkcionalnu teoriju o klasama. U konačnici se najprihvatljivijom pokazala funkcionalistička teorija koja polazi od različitosti statusa pojedinih društvenih grupa.

Prema analizama i mišljenju hrvatskog ekonomista i političara Branka Horvata, šezdesetih godina 20. stoljeća u hrvatskom, odnosno bivšem jugoslavenskom društvu postojalo je šest osnovnih slojeva:

1. državno-politički, privredni i neprivredni rukovodioci;
2. intelektualni radnici u privredi, neprivredi i državnoj administraciji;
3. rutinski službenici;
4. radnici ili radnička klasa;
5. obrtnici ili zanatlije;
6. seljaci (loc. cit).

Glavni su kriteriji razlikovanja slojeva i podslojeva, odnosno najtemeljijeg istraživanja o socijalnoj stratifikaciji u bivšoj Jugoslaviji sedamdesetih godina bili stil života, klasno-

slojna svijest i vrijednosne orijentacije te interesi pojedinaca. Tako su se razlikovala četiri sloja i sedam podslojeva:

- a) sloj političkih i privrednih rukovodilaca:
 - profesionalni političari
 - privredni rukovodioci
- b) srednji socijalistički slojevi:
 - viši i visoki stručnjaci u svim područjima društvenog rada
 - administrativni i slični rutinski službenici (sa srednjom i nižom stručnom spremom)
- c) slojevi proizvođača koji su u najvećoj mjeri zadržali obilježja klase (radnička klasa)
- d) slojevi privatnih vlasnika:
 - poljoprivrednici
 - seljaci – industrijski radnici (tzv. polutani)
 - zanatlije i privatnici.

Sljedeću je strukturu hrvatskog društva dao Malenica, prvenstveno polazeći od pretpostavki funkcionalističkog pristupa stratifikaciji. Dakle, kao indikatore razlikovanja utvrđenih slojeva uzeo je društvenu moć, ugled te veličinu materijalnog bogatstva. Pri tome pod društvenom moći podrazumijeva sposobnost pojedinca ili skupine ljudi da nameću određeno ponašanje drugim pojedincima ili skupinama. Pod ugledom, odnosno čašću podrazumijeva uzajamno društveno vrednovanje pojedinaca ili skupina ljudi na temelju čega su onda neki slojevi visoko rangirani u društvu, drugi srednje, a pak treći vrlo nisko. No, katkada je veličina ugleda u zavisnosti s moći i veličinom imovinskog statusa. Polazeći od prethodnih pretpostavki, Malenica je suvremeno hrvatsko društvo klasificirao na:

1. vladajuća politička i gospodarska elita ili viši slojevi unutar kojih razlikujemo:
 - a) političku nomenklaturu
 - b) kapitalističku klasu (tzv. tajkuni⁴)
 - c) menadžerski sloj (menadžeri s tajnim ugovorima).

⁴ Pojam tajkuni ušao je u javni diskurs sredinom 90-ih godina prošlog stoljeća kao popularan naziv za nove vlasnike (kapitaliste) i to posebno one koji su naglo uvećavali svoje bogatstvo. Pojam je poprimio i negativno vrijednosno određenje u smislu načina na koji su ti novi vlasnici stjecali vlasništvo. Može se poistovjetiti s pojmom bogatuni.

2. srednji društveni sloj:

- a) sitni poduzetnici i obrtnici (tzv. sitna buržoazija)
- b) viši profesionalci (suci, odvjetnici, liječnici, sveučilišni nastavnici, visoki vojni časnici, znanstvenici, umjetnici itd.)
- c) niži profesionalci (odgojitelji u dječjim vrtićima i jaslicama, prosvjetni radnici u osnovnim i srednjim školama, bolničari i bolničarke, socijalni radnici, veći dio tehničke i humanističke inteligencije – tehnolozi, ekonomisti, pravnici, inženjeri...)
- d) niža srednja klasa (rutinski službenici i administratori, prodavači u trgovinama i robnim kućama...)

3. niži društveni slojevi:

- a) radnička klasa (obuhvaća nekvalificirane, polukvalificirane, kvalificirane i visokokvalificirane radnike u industrijskim, građevinskim, prometnim, turističkim, trgovačkim i drugim organizacijama)
- b) poljoprivrednici (krupni, srednji i sitni)
- c) polutani (industrijski radnici – poljoprivrednici)
- d) umirovljenici
- e) nezaposleni
- f) prosjaci, skitnice i beskućnici (ibidem, str. 21.).

U sljedeća će tri podpoglavlja biti analiziran i pojašnjen svaki od slojeva suvremenog hrvatskog društva.

5.1.1. Vladajuća politička i gospodarska elita

Prema stratifikaciji suvremenog hrvatskog društva vladajuća politička i gospodarska elita čine prvi sloj klase, koja je pak raslojena na političku nomenklaturu, tajkune i menadžerski sloj. U sintagmu političke nomenklature ubrajaju se nosioci glavnih društvenih i političkih pozicija poput saborskih zastupnika i članova Vlade. Sam je izraz politička nomenklatura Malenica upotrijebio zbog sličnosti s nazivom koji su koristili istraživači bivših socijalističkih država i načinom na koji se odvijala procedura odabiranja pojedinaca za izvršavanje važnih i vodećih političkih funkcija u tom periodu. Za ovaj podsloj karakteristična je velika društvena i politička moć praćena visokim plaćama i povlasticama. Drugi podsloj, kapitalistička klasa, odnosno tajkunska klasa raspolaže poprilično većim materijalnim bogatstvom nego li prvi

podslaj, ali njihovi odnosi su daleko snažniji. Ovaj podslaj, uz poznate tajkune, čine i brojni vlasnici proizvodnih organizacija. Pripadnici ove društvene skupine klasnu povezanost izražavaju preko statusnih simbola i stila života. Skloni su kupovanju skupih automobila, jahta ili čak privatnih helikoptera i zrakoplova, zatim starih vila ili dvoraca koje preuređuju za vlastito življenje. Djecu školuju u privatnih školama u Hrvatskoj ili inozemstvu, okupljaju se i družu u posebnim restoranima i diskotekama, ljetuju ili zimuju u skupim inozemnim odredištima gdje se okupljaju i pripadnici međunarodnog jet-seta. Treći podslaj čine menadžeri s tzv. menadžerskim ugovorima, a među njih se ubrajaju pojedinci koji izvršavaju poduzetničke i upravljačke funkcije u poduzećima, osiguravateljskim društvima i bankama. Dakle, ovaj je podslaj najbrojniji te su im također osigurane vrtoglavo visoke plaće što za sobom povlači ugodan i lagodan životni standard.

5.1.2. Degradacija srednjih društvenih slojeva

U današnjoj, suvremenoj sociologiji nema značajnije suglasnosti oko određenja terminologije srednjeg sloja. Stoga, neki sociolozi predlažu korištenje termina srednja klasa ili nova srednja klasa polazeći od prisutne društvene svijesti koja pak odlikuje pripadnike te skupine. Prema tim odlikama, pripadnici se srednjeg sloja razlikuju od pripadnika radničke ili kapitalističke klase. Kao posljedica velike gospodarske krize, naglog povećanja broja nezaposlenih te propadanja niza poduzeća, u posljednjih desetak godina srednji sloj hrvatskog društva biva znatno manji. Odnosno, došlo je do značajnog brojčanog opadanja pojedinih segmenata srednjeg sloja. Također može se reći da je ugled srednjeg sloja u društvu znatno umanjen, stil života pa i društvena orijentacija znakovito promijenjena. Stajalište o degradiranju srednjih slojeva kod nas odnosi se na pogoršanje općih uvjeta življenja, što je najočitije u prosječnoj visini njihovih plaća, kao i u snižavanju društvenog ugleda. To je pogotovo vidljivo ako se njihova socijalna pozicija uspoređuje s položajem radničke klase i drugih slojeva koji su pri dnu stratifikacijske ljestvice (ibidem, str 125.). Struktura se hrvatskih srednjih slojeva, u određenoj dozi razlikuje od iste u razvijenijim europskim i svjetskim društvima, kao što je npr. struktura u Njemačkoj ili ona pak u nordijskim zemljama. Razlike su prisutne posebice zbog turbulentnih promjena koja su zadesila hrvatsko društvo u posljednjih dvadesetak godina. Prema Malenicovoj klasifikaciji srednjeg društvenog sloja, prvi podslaj čine sitni poduzetnici i obrtnici ili tzv. sitna buržoazija. To su, na primjer, vlasnici malih proizvodnih poduzeća i trgovina te sitni trgovci. Međutim,

određeni dio trgovaca i obrtnika ne pripada u ovaj sloj zbog financijskih, ali i materijalnih dobara kojima raspolažu, odnosno ne raspolažu. Drugi podsloj čine pojedinci s visokoškolskim ili znanstvenim obrazovanjem, a među njih ubrajaju se liječnici, sveučilišni profesori, vrhunski sportaši, suci, odvjetnici te estradni umjetnici, odnosno tzv. viši profesionalci. Ovu društvenu skupinu karakterizira veći ugled i čast no što ju imaju pripadnici prvog sloja, u prvom redu zbog značajnosti posla kojeg izvršavaju. Međutim, među pripadnicima ovoga sloja postoje i određene razlikovnosti sukladno visini, odnosno količini financijskih i materijalnih dobara kojima raspolažu pa se tako i njihove društvene odrednice te životni stil razlikuju. Treći sloj čine tzv. niži profesionalci, a među njih se ubrajaju tehnolozi, ekonomisti, te prosvjetni radnici poput odgajatelja u vrtićima te profesora u osnovnim i srednjim školama. Četvrti podsloj, prema riječima sociologa, čini niža srednja klasa. Ovdje se pak ubrajaju prodavači u trgovinama te rutinski službenici, činjenično pojedinci koji imaju završenu srednju trogodišnju ili četverogodišnju školu. Kada se govori o degradaciji društvenog života pripadnika srednje klase misli se na skupine drugog i trećeg podsloja. Naime, razlike nižih i viših profesionalaca posebno se očituju u primanjima, tj. dohotku kojeg ostvaruju na temelju obavljenog rada. No ipak te su razlike u Hrvatskoj daleko manje nego u razvijenijim zapadnim društvima.

5.1.3. Niži društveni sloj

Prema klasifikaciji društvenih slojeva koju je Malenica dao, u niže društvene slove ne bi se trebali ubrajati umirovljenici i nezaposleni. Te dvije društvene skupine ne uzimaju se u obzir kao posebni društveni sloj u analizi socijalne stratifikacije suvremenog društva. Umirovljenici se ne definiraju kao zaseban sloj zbog toga što po svom životnom standardu i strukturi društvene svijesti nisu homogeni, a nezaposleni stoga što je to promjenjiva skupina ljudi koja se privremeno nalazi u tom statusu (ibidem, str. 128.). Podsloj radničke klase obuhvaća nekvalificirane, polukvalificirane, kvalificirane i visokokvalificirane radnike, odnosno radnici u industrijskim, građevinskim, prometnim, turističkim i drugim organizacijama. Proces je deindustrijalizacije tijekom devedesetih godina uzrokovao ukidanje velikog broja radnih mjesta koji su obnašali pripadnici upravo ovog sloja pa je isti doživio značajne promjene, kako u brojčanom tako i u socijalno-ekonomskom smislu. Nadalje, socijalna je pozicija radničke klase naglo urušena ulaskom u kapitalistički sustav tržišnog uređenja. Naime, izgubile su se pogodnosti poput sigurnosti radnog mjesta, mogućnosti dobivanja stana ili pak

postojanje sustava stipendiranja i kreditiranja radničke djece. Što se tiče drugog i trećeg podsloja, odnosno poljoprivrednika i onih koji žive polutanskim životom⁵ navode se u većini slučajeva negativne konotacije na socijalni položaj u društvu. Naposljetku, na samome dnu stratifikacijske ljestvice nalazi se određen broj skitnica, beskućnika i prosjaka. Nažalost, kako u Hrvatskoj tako i u svijetu, takvi pojedinci su izopćeni od strane društva. Gleda ih se sa gađenjem te prema riječima mnogih pojedinaca predstavljaju ružnu sliku zajednice, grada i države. Stoga, pripadnici svih društvenih slojeva trebaju posvetiti pažnju upravo toj društvenoj skupini, jer se u konačnici nikada ne zna što život sa sobom nosi.

6. NEJEDNAKOSTI U REPUBLICI HRVATSKOJ

Građani neke zemlje raspolažu s trima vrstama kapitala, odnosno ekonomskim, kulturnim i socijalnim kapitalom. Svaki od navedenih te njihov stupanj ili količina kapitala koju pojedinac posjeduje, u određenoj mjeri, određuje status u društvu. Samim time, određuje se i položaj na društvenoj stratifikacijskoj ljestvici. Navedene nejednakosti mogu uzrokovati razne sukobe među pripadnicima različitih društvenih skupina, a kao posljedica se javlja polarizacija i destabilizacija društva. Iako se struktura stratifikacije hrvatskog društva ne može u potpunosti i isključivo temeljiti na podacima o ekonomskim, zdravstvenim i socijalnim nejednakostima, zbog nedostatka longitudinalnih istraživanja, u ovom poglavlju, pokušat će se na temelju istih dati uvid u strukturu društva Republike Hrvatske.

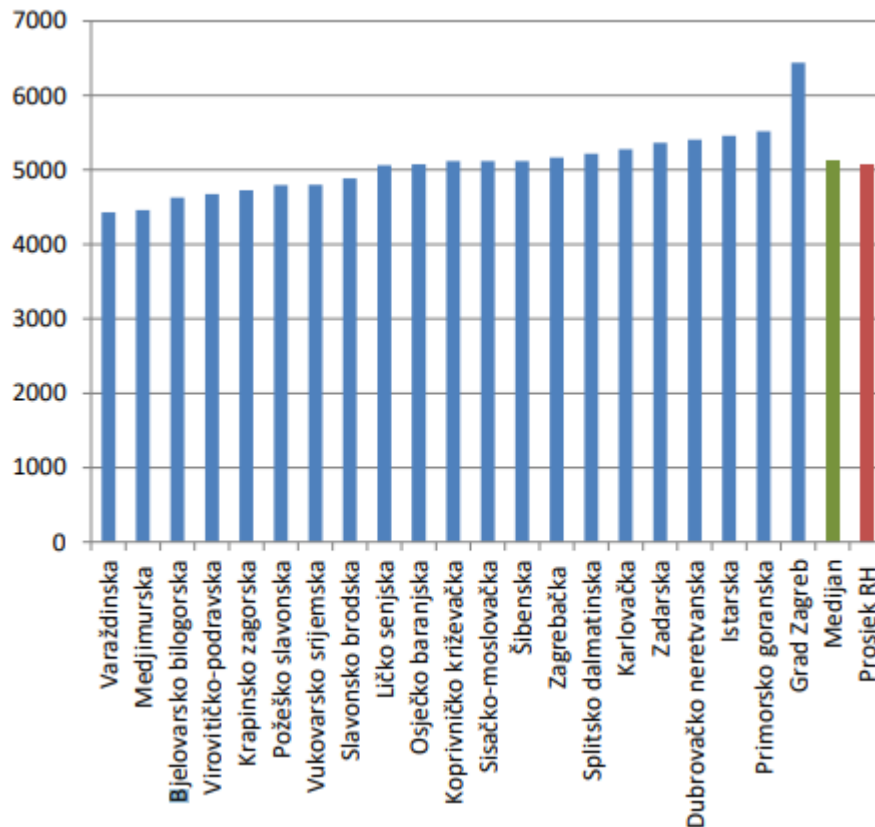
6.1. Ekonomske nejednakosti

Razina i veličina ekonomskih nejednakosti, kako na globalnoj razini, tako i u Hrvatskoj biva sve veća i značajnija u pogledu položaja pojedinaca na društvenim ljestvicama. Također, nejednakosti s aspekta ekonomskih pokazatelja imaju posljedice na društveno blagostanje neke zajednice. Ekonomska aktivnost, stopa nezaposlenosti te razina plaća faktori su koji značajno utječu na ekonomsku nejednakost. Prema provedenom istraživanju Geometar, 2015. godine Hrvatska je imala jednu od najnižih stopa ekonomske aktivnosti u Europskoj uniji. Prema raznim ekonomskim

⁵ Pojam polutan je uveden u sociologiju da bi se imenovao onaj dio industrijskih radnika koji se nisu urbanizirali i koji su se u slobodno vrijeme nastavili baviti poljoprivredom kao sporednim zanimanjem.

pokazateljima, Hrvatska je suočena s vrlo velikim regionalnim nejednakostima. Te nejednakosti posebice su vidljive po isplaćenim bruto i neto plaćama, koje pak utječu na životni standard stanovništva.

Slika 1. Prosječna neto plaća među županijama

Izvor: <http://nejednakost.cms.hr/wp-content/uploads/2016/09/NEJEDNAKOSTI-U-HRVATSKOJ-ekonomija.pdf>

Dakle, prema slici 3 vidimo da su najviše plaće u Gradu Zagrebu, što je i očekivano, no, najniže su u Varaždinskoj i Međimurskoj županiji. Kontradiktorno je to što upravo ove dvije županije imaju najniže plaće uz visoke stope zaposlenosti i relativno dobar BDP. Razlog tome je što imaju većinom radnointenzivne industrije s niskom dodanom vrijednošću. Nadalje, dohodovne nejednakosti imaju ključnu ulogu na društveni status pojedinca u zajednici. Osim toga, nejednakosti u raspodjeli dohotka ostavljaju posljedice i na sociološku dimenziju pojedinca. Najčešća je mjera dohodovne nejednakosti na međunarodnoj razini Ginijev koeficijent. Naime tim se koeficijentom mjeri način raspodjele dohotka između kućanstava. Koeficijent se izražava kao postotna vrijednost između 0 i 100 s obzirom na njegova svojstva. Ukoliko Ginijev koeficijent iznosi 0 tada je jednakost dohotka potpuna, a ako iznosi 100 govori se o

potpunoj dohodovnoj nejednakosti, odnosno tada cijeli dohodak u gospodarstvu pripada jednom kućanstvu. Pored Ginijevog koeficijenta, nejednakost u dohocima se može mjeriti i omjerom S80/S20. Tim omjerom S80/S20 mjeri se godišnji dohodak 20 % najbogatijih kućanstava te se uspoređuje s godišnjim dohotkom 20 % najsiromašnijih kućanstava. Isti predstavlja krucijalni faktor za mjerenje nejednakosti u vidu socijalnih pokazatelja. Na primjer, omjer S80/S20 od 5,0 znači da je godišnji dohodak 20 % najbogatijih kućanstava pet puta veći od godišnjeg dohotka 20 % najsiromašnijih kućanstava. Veći omjer S80/S20 znači veću dohodovnu nejednakost, a manji broj znači da je i razina nejednakosti manja. U posljednjih se tridesetak godina u Republici Hrvatskoj dohodovna nejednakost uvelike povećala, de facto Ginijev se koeficijent ekvivalentnog raspoloživog dohotka u razdoblju od 80-tih godina do 2015. povećao za približno devet postotnih bodova. U posljednjih nekoliko godina Ginijev je koeficijent na poprilično sličnoj razini, no prema slici 4 vidljivo je da ima trend opadanja.

Tablica 2. Ginijev koeficijent, 2014.-2017.

	2014.	2015.	2016.	2017.
Ginijev koeficijent ekvivalentnog dohotka	30,2	30,4	29,8	29,9
Ginijev koeficijent ekvivalentnog raspoloživog dohotka prije socijalnih transfera – mirovine uključene u socijalne transfere	48,6	49,3	48,5	47,8
Ginijev koeficijent ekvivalentnog raspoloživog dohotka prije socijalnih transfera – mirovine izuzete iz socijalnih transfera	36,5	36,8	34,3	34,1

Izvor: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2018/14-01-01_01_2018.htm

6.2. Socijalne nejednakosti

Visoke i rastuće ekonomske nejednakosti u Republici Hrvatskoj uzrokovale su i rezultirale porast socijalnih nejednakosti među hrvatskim građanima. U pogledu socijalnih nejednakosti kao relevantni se faktori, između ostalih, navode, složene

pojave kao što su siromaštvo i socijalna isključenost. Državni zavod za statistiku u Hrvatskoj provodi Anketu o dohotku stanovništva temeljem koje se dolazi do pokazatelja siromaštva i socijalne isključenosti. Ti pokazatelji polaze od koncepta relativnog siromaštva koji uzima u obzir raspoloživi dohodak i veličinu kućanstva te kako se dohodak distribuira unutar populacije. Osnovni je pokazatelj za to stopa rizika od siromaštva. To je postotak osoba koje imaju raspoloživi ekvivalentni dohodak ispod praga rizika od siromaštva. Stopa rizika od siromaštva ne pokazuje koliko je osoba stvarno siromašno, nego koliko njih ima dohodak ispod praga rizika od siromaštva. Prag rizika od siromaštva postavljen je na 60% od srednje vrijednosti (medijana) ekvivalentnoga raspoloživog dohotka svih osoba. Prema podacima Ankete, stopa rizika od siromaštva u 2017. iznosila je 20,0% (<https://www.dzs.hr>).

Tablica 3. Ključni pokazatelji socijalne isključenosti i siromaštva u 2017.

Stopa rizika od siromaštva, %	20,0
Osobe u riziku od siromaštva ili socijalne isključenosti, %	26,4
Osobe u teškoj materijalnoj deprivaciji (4 ili više stavki), %	10,3
Osobe koje žive u kućanstvima s vrlo niskim intenzitetom rada, %	12,2
Prag rizika od siromaštva, kune	
Jednočlano kućanstvo	28 070
Kućanstvo s dvije odrasle osobe i dvoje djece	58 946
Stopa rizika od siromaštva prije socijalnih transfera, %	
Socijalni transferi nisu uključeni u dohodak	26,6
Mirovine i socijalni transferi nisu uključeni u dohodak	43,2
Stopa rizika od siromaštva određena prema 2012., %	15,3
Prosjek raspoloživog dohotka po kućanstvu, kune	92 334
Prosjek ekvivalentnog raspoloživog dohotka, kune	51 610

Izvor: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2018/14-01-01_01_2018.htm

Međutim, ukoliko ne bi postojali socijalni transferi, stopa rizika od siromaštva bila bi i veća. Prema istraživanjima ona bi premašivala 40%. U Hrvatskoj postoje određene regionalne nejednakosti kada je riječ o stopi rizika od siromaštva i socijalnoj isključenost. Tako je na primjer, što je vidljivo na slici 6, stopa rizika od siromaštva za Jadransku Hrvatsku u 2017. godini iznosila 18,5%, dok je za Kontinentalnu Hrvatsku iznosila 20,7%.

Tablica 4. Stopa rizika od siromaštva i osobe u riziku od siromaštva ili socijalne isključenosti za Kontinentalnu i Jadransku Hrvatsku u 2017.

	Republika Hrvatska	Jadranska Hrvatska	Kontinentalna Hrvatska
Stopa rizika od siromaštva, %	20,0	18,5	20,7
Osobe u riziku od siromaštva ili socijalne isključenosti, %	26,4	14,5	27,3

Izvor: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2018/14-01-01_01_2018.htm

Pokazatelj razvijenosti nekog društva trebala bi biti socijalna sigurnost građana, odnosno visoko razvijena socijalna svijest u društvu. No, u posljednje vrijeme, osobito nakon ekonomske i gospodarske krize 2008. godine, socijalna je sigurnost hrvatskih građana dovedena u pitanje. Samim time, o problemu socijalnih nejednakosti u Hrvatskoj govori podatak da je svaki peti stanovnik izložen riziku od siromaštva. Dakle, problem je siromaštva u Hrvatskoj vrlo rasprostranjen, a jedan od načina koji može popraviti tu sliku jest pametna socijalna politika.

6.3. Zdravstvene nejednakosti

Pripadnost određenoj društvenoj skupini (klasi, staležu, sloju) uvelike može utjecati na zdravlje, pojavu bolesti, mogućnost i dostupnost medicinskih tretmana te na smrt. Društvena raspodjela zdravlja, zdravstvenog ponašanja i bolesti, nije slučajna već je, prema raznim istraživanjima, najčešće povezana s društvenom stratifikacijom. De facto, položaj društvenih skupina unutar društvene ljestvice bitno se odražava na njihovo zdravstveno stanje i zdravstvenu zaštitu, a različitosti u zdravlju i zaštiti zdravlja koje se među društvenim skupinama javljaju kao posljedica njihovog različitog, odnosno nejednakog stratifikacijskog položaja nazivaju se zdravstvene nejednakosti. Dakle, nejednakosti u položaju društvenih slojeva utječu na nejednakosti u dostupnosti i korištenju osnovnih zdravstvenih usluga. Za mjerenje zdravstvenog stanja najčešće se koriste pokazatelji učestalosti i porasta oboljenja te stope smrtnosti i očekivanog trajanja života na razini društvene skupine. Međutim, kao što slika 7 prikazuje, zdravstvene su nejednakosti u značajnoj korelaciji s društvenim, ekonomskim i sociopsihološkim faktorima. Njihovo nastajanje povezano je s dugoročnom akumulacijom zdravih ili štetnih utjecaja kojima su društvene skupine izložene unutar društvenog uređenja. Ti su utjecaji posljedica klasno-slojne

pripadnosti, odnosno zanimanja, obrazovanja, bogatstva i odgovarajućih životnih šansi (ibidem, str. 165.).

Slika 2. Socioekološki model zdravlja upotrijebljen za objašnjenje zdravstvenih nejednakosti

Izvor: Mastilica, M., Zdravstvene nejednakosti, Sveučilište u Zagrebu, Medicinski fakultet, Zagreb, 2010., str. 166.

U posljednjih je dvadesetak godina u Hrvatskoj došlo do sve izraženijih socijalnih nejednakosti pa tako i onih koji se tiču zdravstvenog stanja i zdravstvene zaštite. Također, socioekonomski i životni uvjeti u Republici Hrvatskoj svjedoče da jednak pristup zdravstvenoj zaštiti ne znači jednakost u zdravlju. Kao jedan od važnijih pokazatelja zdravstvenih nejednakosti je samouočeno zdravstveno stanje. Na slici 8 prikazana je distribucija samouočenog zdravstvenog stanja s obzirom na pripadnost društvenoj skupini.

Tablica 5. Društvene skupine i samouočeno zdravstveno stanje (Zagreb i okolica 1990., %)

Društvena skupina	Samouočeno zdravstveno stanje				
	jako dobro	dobro	osrednje	loše	jako loše
Direktori	17,1	42,9	37,1	2,9	-
Stručnjaci	25,0	40,0	31,7	3,3	-
Službenici SSS	17,6	38,8	30,6	8,2	4,7
VKV/KV radnici	21,3	28,3	35,4	8,7	6,3
PKV/NKV radnici	13,3	16,7	53,3	15,0	1,7
Poljoprivrednici	15,2	18,2	39,4	18,2	9,1

Izvor: Mastilica, M., Zdravstvene nejednakosti, Sveučilište u Zagrebu, Medicinski fakultet, Zagreb, 2010., str. 174.

Pripadnici viših društvenih skupina smatraju svoje zdravstveno stanje boljim nego niže društvene skupine, odnosno 65% pripadnika ocjenjuje svoje zdravstveno stanje jako dobrim i dobrim. Međutim, nejednakosti su uočljivije pri mjerenju doživljenih simptoma bolesti (slika 9). Najmanje simptoma doživljavali su stručnjaci i direktori, a najviše poljoprivrednici i nekvalificirani radnici.

Tablica 6. Društvene skupine prema broju doživljenih simptoma (Zagreb i okolica 1990., %)

Društvena skupina	Broj doživljenih simptoma		
	0-2	3-6	7 i više
Direktori	57,1	31,4	11,4
Stručnjaci	61,7	28,3	10,0
Službenici SSS	35,3	48,2	16,5
VKV/KV radnici	38,6	40,9	20,5
PKV/NKV radnici	35,0	41,7	23,3
Poljoprivrednici	15,2	48,5	36,4

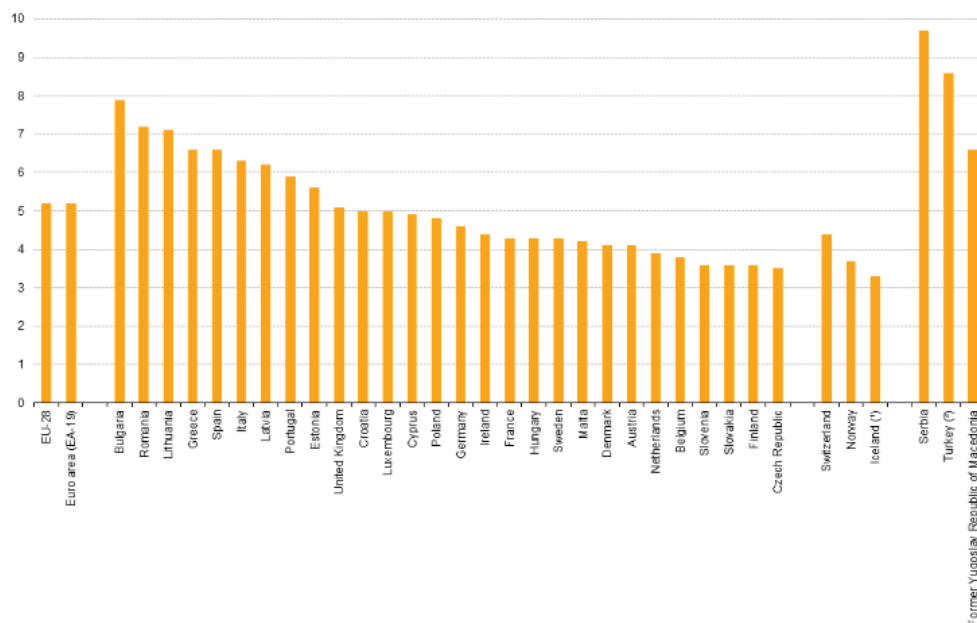
Izvor: Mastilica, M., Zdravstvene nejednakosti, Sveučilište u Zagrebu, Medicinski fakultet, Zagreb, 2010., str. 174.

Osim navedenih indikatora kojima se pobliže analiziraju nejednakosti u zdravstvu, prate se nejednakosti i u pogledu zabrinutosti za vlastito zdravlje, zdravlju zubi, pristupačnosti zdravstvenoj zaštiti te nejednakosti u preventivnom (bavljenje sportom, trčanje ili fizička aktivnost) i rizičnom (pušenje i pijenje alkohola) ponašanju. U konačnici, društveni položaj, odnosno pripadnost određenom društvenom sloju u značajnoj mjeri utječe na zdravstveno stanje i zdravstveno ponašanje. Ljudi iz viših društvenih skupina i višeg socioekonomskog statusa u pravilu imaju bolje zdravlje (duže očekivano trajanje života, manju smrtnost i učestalost obolijevanja, pozitivnije zdravstveno ponašanje) nego oni iz skupina nižeg socioekonomskog statusa. U Hrvatskoj se kao jedan od uzroka zdravstvenih nejednakosti navodi neusklađenost ostalih politika (poput obrazovne) sa zdravstvenom.

7. USPOREDBA NEJEDNAKOSTI U REPUBLICI HRVATSKOJ I EUROPSKOJ UNIJI

Na globalnoj razini, niti jedna zemlja nije lišena postojanja bilo kojeg oblika nejednakosti pa tako ni područje Europske unije. Stoga, u ovome poglavlju analizirat će se i usporediti nejednakosti (ekonomske, socijalne i zdravstvene) u Hrvatskoj naspram istih na razini Europske unije. Što se tiče nejednakosti u raspodjeli dohotka, vidljivo na grafikonu 1, možemo primijetiti velike oscilacije među državama. Prema prosjeku podataka svih država članica EU-a koji su ponderirani u odnosu na veličinu stanovništva, gornjih 20 % stanovnika (s najvišim raspoloživim ekvivalentnim dohotkom) zarađivalo je 5,2 puta više od donjih 20 % (s najnižim raspoloživim ekvivalentnim dohotkom). Taj se omjer znatno razlikovao među državama članicama, odnosno kretao se od 3,5 u Češkoj Republici i 3,6 u Sloveniji, Slovačkoj i Finskoj, do više od 6,0 u Latviji, Italiji, Španjolskoj i Grčkoj te više od 7,0 u Litvi i Rumunjskoj, a najviši je bio u Bugarskoj, 7,9. U Hrvatskoj taj se iznos kreće oko 5 te je približan prosjeku EU-28.

Grafikon 1. Nejednakosti u raspodjeli dohotka, 2016. (kvintilni omjer dohotka)

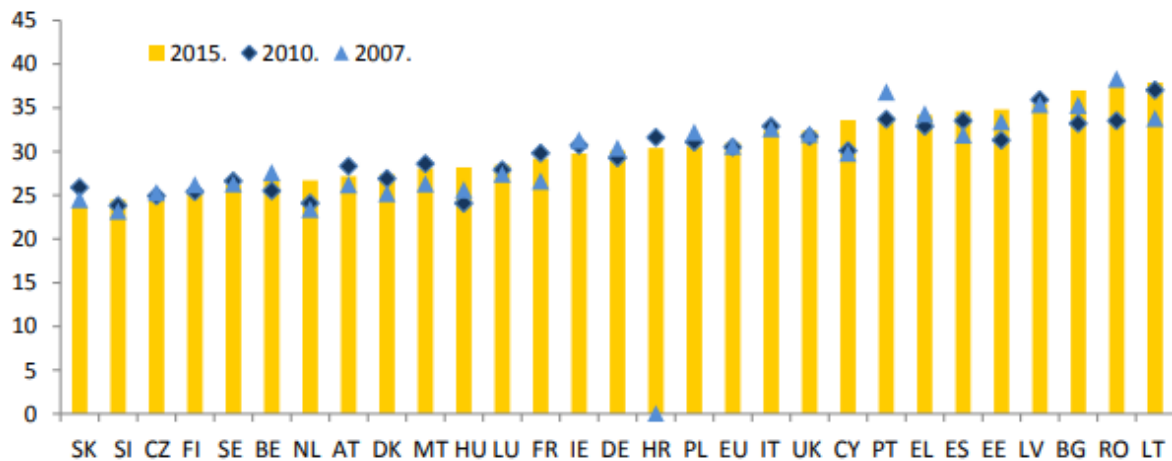

Izvor: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/file_import/european-semester_thematic-factsheet_social_inclusion_hr.pdf

Sljedeći grafikon prikazuje dohodovnu nejednakost izmjerenu Ginijevim koeficijentom, na temelju kojeg možemo zaključiti kako se i u ovome aspektu Hrvatska uvelike ne

razlikuje od prosjeka EU-28. Naime, Ginijev koeficijent za Europsku uniju je 31, a otprilike je isti (29,9) i za Republiku Hrvatsku.

Grafikon 2. Dohodovna nejednakost izmjerena Ginijevim koeficijentom, 2007.-2015.

Izvor: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/file_import/european-semester_thematic-factsheet_social_inclusion_hr.pdf

Nadalje, kada se govori socijalnim nejednakostima, odnosno o socijalnoj isključenosti i stopi rizika od siromaštva, Hrvatska se ubraja u prvih deset zemalja s najvišom stopom rizika. Dakle, kao što je u prethodnom poglavlju rečeno, ona iznosi 20%, što je daleko više u usporedbi sa Češkom koja je na zadnjem mjestu po stopi rizika od siromaštva. Najveću stopu rizika od siromaštva, kao i najveće nejednakosti u raspodjeli dohotka, imaju Rumunjska, Bugarska i Litva. Također, i u ovome aspektu, stopa rizika od siromaštva u Hrvatskoj ne razlikuje se previše od prosjeka svih članica Europske unije koji iznosi 16,9 %.

Grafikon 3. Stopa rizika od siromaštva, usporedba zemalja Europske unije i Republike Hrvatske u 2017.

Izvor: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2018/SI-1631.pdf

U pogledu zdravstvenih nejednakosti, Republika Hrvatska, u određenim područjima uvelike zaostaje za Europskom unijom. Jedno od tih područja su izdaci za zdravstvo po stanovniku koji su pak među najnižima u EU, a zatim i očekivani životni vijek. U Hrvatskoj, očekivani je životni vijek u 2015. godini iznosio je 77,5, a u EU 80,6 godina. Iz toga proizlazi da je isti u RH neznatno niži od prosjeka Europske unije. Također, razlike su vidljive i očite na temelju spola, de facto muškarci žive otprilike šest godina manje no žene (muškarci dožive otprilike 75 godina, a žene 81). Međutim, u Hrvatskoj je razlika u očekivanom životnom vijeku između društveno gospodarskih skupina najmanja. No, kod osoba sa sveučilišnim obrazovanjem, očekivani životni vijek je tri godine dulji za razliku od osoba koje imaju nižu razinu obrazovanja. Prema jednom od važnijih pokazatelja zdravstvenih nejednakosti, samouočenom zdravstvenom stanju, Hrvatska zaostaje za prosjekom EU. Iako se posljednjih desetak godina u Hrvatskoj povećao postotak osoba koje navode da su dobra zdravlja te u 2015. godini on je iznosio 58%, ipak i dalje smo ispod prosjeka Europske unije (67%). Među osobama s različitim dohocima prisutne se značajne razlike u procjeni vlastitog zdravlja. Tako 73 % osoba koje pripadaju najvišim dohodovnim skupinama iznose da su zdravi naspram 44% osoba koji se nalaze u najnižim dohodovnim skupinama.

Razlike su također vidljive i u pogledu preventivnog i rizičnog ponašanja pojedinaca. Tako je prema istraživanju koje je provedeno 2014. godine četvrtina hrvatskog stanovništva izjavila da puši svaki dan, što je značajno iznad prosjeka Europske unije koji iznosi 21%. No, pušenje nije jedini problem rizičnog ponašanja. Naime, Hrvati češće konzumiraju alkohol nego li ostali stanovnici Europske unije, posebice adolescenti. Po količini ispijanja alkohola, Hrvatska je 2014. godine bila na samome vrhu, odnosno četvrta na ljestvici u EU. Kako podaci navode za navedenu godinu, u Hrvatskoj se po odrasloj osobi popilo 12 litara alkohola, dok je prosjek u Europskoj uniji bio 10 litara. U konačnici, uspoređujući razlike u pojedinim aspektima nejednakosti možemo zaključiti da Hrvatska ne zaostaje previše za Europskom unijom (osim u pogledu zdravstvenih nejednakosti). Međutim, ako promatramo razvoj hrvatskog društva (s početka devedesetih godina) on je još uvijek u povojima te je potreban određeni vremenski period kako bi se društvene nejednakosti svele na minimum i dosegla pravovaljana stratifikacijska struktura društva.

8. ZAKLJUČAK

U svim ljudskim društvima, od daleke prošlosti pa sve do danas, postoje razni oblici društvenih nejednakosti koje se prvenstveno temelje na nepostojanju jednakosti u raspolaganju materijalnim i drugim društvenim dobrima. Osim toga, vrijednosne orijentacije koje pojedinac nosi sa sobom uvelike utječu na njihovu postojanost. Polazeći od tih nejednakosti uspostava je sustava stratifikacije u bilo kojoj društvenoj zajednici nezaobilazan i neizostavni dio. Katkada i sa negativnom konotacijom. Dakle, društvena se stratifikacija temelji na hijerarhijskom ustroju društvenih skupina, a tiče se stvorenih nejednakosti kao što su moć, bogatstvo te prestiž ili ugled. Svaki od onih faktora predstavljaju određene povlastice koje jedan pojedinac ima u odnosu na druge u društvenom uređenju neke države. Na količinu moći i bogatstva koje pripadnik određene društvene skupine posjeduje uvelike utječe njegov stečeni kulturni i socijalni kapital. Posebno je zanimljiva referenca Roberta Mertona koja kaže da "oni koji imaju više će i dobiti u državnoj redistribuciji dohotka, a oni koji imaju manje još će i izgubiti". Tako bogati postaju još bogatijim i jačaju svoj položaj u društvenoj strukturi, a siromašni još siromašnijim. Neminovno je da će razlike, i one prirodne i one stvorene, među pripadnicima društvenih skupina uvijek postojati i na temelju njih stvarati stratifikacijski sustav. Međutim, ono najvažnije je da te razlike ne dovode do pretjeranih sukoba i netrpeljivosti među različitim društvenim skupinama. Ipak, društvo je živi organizam te se razvija i raste kako pojedinci u njemu dišu. Društvene skupine, odnosno društvena je stratifikacija u Hrvatskoj tek na početku svojeg uspostavljanja. Dakako nejednakosti po različitim osnovama, prema kojima bi se trebala temeljiti struktura stratifikacije, postoje i u posljednje vrijeme sve više dolaze do izražaja. No, nejednakosti su dio života svih ljudi, pojavljuju se u bezbroj oblika i aspekata, stoga kako bi društvo u globalu raslo i napredovalo, kako bi se ostvario društveni napredak, te nejednakosti moramo prihvatiti i uhvatiti se u koštac s njima.

9. LITERATURA

a) Knjige:

1. Malenica Z., Oglеди o hrvatskom društvu, Prilog sociologiji hrvatskog društva, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2007.
2. Mastilica M., Zdravstvene nejednakosti, Sveučilište u Zagrebu, Medicinski fakultet, Zagreb, 2010.
3. Swedberg R., Načela ekonomske sociologije, Mate, Zagrebačka škola ekonomije i menadžmenta, Zagreb 2006.
4. Šundalić A., Sociologija, Udžbenik sociologije za ekonomiste, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Ekonomski fakultet u Osijeku, Grafika d.o.o., Osijek, 2011.
5. Sharma S., Tomić D., Ekonomska politika i makroekonomski management, Zagreb : Mikrorad, 2012 (monografija)
6. Swedberg, R. (2006.): Načela ekonomske sociologije, Mate, Zagrebačka škola ekonomije i menadžmenta, Zagreb.
7. Tomašić, D. (1997.): Društveni razvitak Hrvata: Rasprave i eseji, Hrvatsko sociološko društvo, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb.
8. Šundulić, A. (2011.): Sociologija, Udžbenik sociologije za ekonomiste, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Ekonomski fakultet u Osijeku, Grafika d.o.o., Osijek

b) Internetske stranice:

1. Državni zavod za statistiku: stopa rizika od siromaštva
<https://www.dzs.hr> (31.8.2019.)
2. OECD: Dohodovne nejednakosti
<https://data.oecd.org/inequality/income-inequality.htm> (31.8.2019.)
3. OECD: Stopa siromaštva
<https://data.oecd.org/inequality/poverty-rate.htm#indicator-chart> (31.8.2019.)
4. Ministarstvo zdravstva Republike Hrvatske: Zdravstvene nejednakosti
<https://zdravstvo.gov.hr/programi-i-projekti/medjunarodni-projekti-i-eu-fondovi/eu-projekti/drugi-program-zajednice-u-podrucju-javnog-zdravlja-2008-2013/1581>
(31.8.2019.)

10. POPIS SLIKA, TABLICA I GRAFIKONA

Slika 1. Prosječna neto plaća među županijama.

Slika 2. Socioekološki model zdravlja upotrijebljen za objašnjenje zdravstvenih nejednakosti

Tablica 1. Klase prema Goldthorpeu

Tablica 2. Ginijev koeficijent, 2014.-2017

Tablica 3. Ključni pokazatelji siromaštva i socijalne isključenosti u 2017.

Tablica 4. Stopa rizika od siromaštva i osobe u riziku od siromaštva ili socijalne isključenosti za Kontinentalnu i Jadransku Hrvatsku u 2017.

Tablica 5. Društvene skupine i samouočeno zdravstveno stanje (Zagreb i okolica 1990., %)

Tablica 6. Društvene skupine prema broju doživljenih simptoma (Zagreb i okolica 1990., %)

Grafikon 1. Nejednakosti u raspodjeli dohotka, 2016. (kvintilni omjer dohotka)

Grafikon 2. Dohodovna nejednakost izmjerena Ginijevim koeficijentom, 2007.-2015.

Grafikon 3. Stopa rizika od siromaštva, usporedba zemalja Europske unije i Republike Hrvatske u 2017.

11. SAŽETAK

Ako gledamo sa sociološkog aspekta, nejednakosti su u društvu i različitost pojedinca u društvenom sustavu najbitnija tema tog područja. Na ljudske nejednakosti utječu razni indikatori, poput spola, rase, pripadnosti određenom narodu ili pak urođeni talent. Nadalje, nejednakosti se u društvu temelje i na povlasticama koje ljudi imaju u odnosu na druge, poput moći, ugleda i bogatstva, a društvena je stratifikacija njihov poseban oblik. Društvena stratifikacija podrazumijeva diferencijaciju stanovništva u hijerarhijski postavljene klase i ogleda se u postojanju viših i nižih slojeva. Premda postoje brojne varijacije u određivanju klasne pripadnosti, tri najutjecajnije teorijske orijentacije su funkcionalizam i marksizam te Weberovo stajalište društvene stratifikacije. Postoje različite prosudbe o obilježjima socijalne stratifikacije hrvatskog društva te o glavnim slojevima koji ju čine. Tako iste navode da se hrvatsko društvo podijelilo na malobrojnu elitu bogatih i moćnih te na veliku većinu siromašnih. Nestao je srednji sloj, a rad medicinskih, obrazovnih i inih institucija bitno je podcijenjen. U usporedbi s Europskom unijom, Hrvatska u pogledu zdravstvenih nedostataka najviše zaostaje. Dok je razina ekonomskih i socijalnih nedostataka na približnoj razini i nema većih odstupanja.

Ključne riječi: društvo, društvena stratifikacija, ekonomske nejednakosti, socijalne nejednakosti, zdravstvene nejednakosti

12. SUMMARY

If we observe from pure sociological point of view, social inequality and individual dissimilarity in social system are the most important topics of that domain. Different indicators affect on human inequality, such as gender, nationality or inborn talents. Further more, social inequalities are based on privilege one person have upon the other, like power, reputation and wealth, and social stratification is specific form of them. Social stratification comprehend population differentiation in hierarchically situated classes and is imaged in existence higher and lower classes. Although there are numerous variations in assessment of class affiliation, three most influenced theories are Functionalism and Marxism and Webers aspect of social stratification. There are various judgments about Croatian social stratification characteristics, but also about major layers that made social stratification like she is. Those judgments indicate division of Croatian society on few wealthy and powerful and numerous poor people. Middle class is faded away and the work of medical, educational and others institutions are underestimated. In comparison with European union, Croatia falls behind in medical inequality. While level of economic and social inequalities are about on the same level and there are no larger deviations.

Key words: society, social stratification, economic inequalities, social inequalities, medical inequalities